

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Psikolojik Sağlamlığı ile Maneviyat İlişkisi

The Relationship between Psychological Resilience and Spirituality of Families with Special Needs Children

Ömer Faruk SÖYLEV – Canan KAPUCU ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri (Din Psikolojisi) Anabilim Dalı/Assist. Prof. Dr, Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Studies (Psychology of Religion), omerfaruk.soylev@dpu.edu.tr orcid ID: 0000-0002-1935-1957

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Kütahya Dumlupınar University Graduate Education Institute, cnkpc26@gmail.com orcid ID: 0000-0003-1011-5082

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi – Date Received	9 Mayıs / May 2022
Kabul Tarihi – Date Accepted	21 Haziran / June 2022
Yayın Tarihi – Date Published	27 Haziran / June 2022
Yayın Sezonu - Pub Date Season	Haziran / June

Atıf / Cite as: Söylev, Ö. F – Kapucu Öztürk, C. (2022), Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Psikolojik Sağlamlığı ile Maneviyat İlişkisi/The Relationship between Psychological Resilience and Spirituality of Families with Special Needs Children. Turkish Academic Research Review, 7 (2), 373-394. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr/issue/70651/1128523>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Copyright © Published by Mehmet şAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Psikolojik Sağlamlığı ile Maneviyat İlişkisi

Ömer Faruk SÖYLEV – Canan KAPUCU ÖZTÜRK

Öz

Özel gereksinimli çocuk, her anne baba için kabul edilmesi zor, sosyal hayatta var olması ve gerekli sorumluluklarını yerine getirebilmesi için düzenli, disiplinli destek olunması gereken büyük bir sorumluluktur. Anne baba adayları ailelerine yeni katılacak bir bireyin mutluluğunu yaşarken bu bireyin özel gereksinimli olabileceği durumunu genellikle hiç düşünmez ve tüm sürecin normal addedilen şekilde ilerleyeceği heyecanı ile bekleyiş içine girerler. Fakat doğumdan önce, doğum sırasında ya da doğumdan sonra oluşabilecek özel gereksinim durumu, anne baba adayları için bir yıkım, hayal kırıklığı yaşatabilmekte, uyum sağlama süreci ise zorlu olabilmektedir. Bu sürece bazı anne babalar daha az yıpranarak uyum sağlamaktadır. Bu ve buna benzer zorlayıcı yaşam olaylarına karşı toparlanabilme gücü psikolojik sağlamlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma uyum sağlama noktasında ailelerin destek aldığı önemli kaynaklardan birisi de maneviyattır. Bu çalışmanın amacı, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin psikolojik sağlamlığı ile maneviyat düzeyinin çeşitli değişkenlere göre ilişkisini incelemek ve sonuçlara ilişkin çözüm önerileri sunmaktır. Araştırmaya Kütahya ilinde yaşayan tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen özel gereksinimli çocuğu bulunan 360 gönüllü anne-baba katılmıştır. Araştırma nicel verilerle dayalı ilişkisel tarama modelinde gerçekteştirilmiştir. Araştırma verisi toplamak için “Kişisel Bilgi Formu”, “Maneviyat Ölçeği” ve “Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği” (KPSÖ) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin analizi SPSS 22 İstatistik Paket Programı aracılığı ile gerçekteştirilmiştir. Araştırmada özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin psikolojik sağlamlık ile maneviyat ilişkisi arasında pozitif yönde ve düşük düzeyde ($r = ,214$) anlamlı ($p < ,05$) bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Değişkenlerin birbirleri üzerinde açıkladıkları varyans, %4,5'tir. Sosyo demografik değişkenlere göre de maneviyat ve psikolojik sağlamlık düzeylerinde farklılaşmalar ve anlamlı ilişkilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Özel Gereksinimli Birey, Ebeveyn, Psikolojik Sağlamlık, Maneviyat

The Relationship between Psychological Resilience and Spirituality of Families with Special Needs Children

Abstract

A child with special needs is a big responsibility that is difficult for every parent to accept and requires regular and disciplined support in order to exist in social life and fulfill the necessary responsibilities. While the prospective parents experience the

happiness of a new member who will join their family, they usually do not think about the situation that this individual may have special needs and they wait with the excitement that the whole process will proceed as considered normal. However, the situation of special needs that may occur before, during or after the birth can cause destruction and disappointment for the expectant parents, and the adaptation process can be difficult. Some parents adapt to this process with less wear and tear. The ability to recover against these and similar compelling life events appears as psychological resilience. Spirituality is one of the most important sources of support for families at the point of adapting to this situation. The aim of this study is to examine the relationship between the psychological resilience of families with children with special needs and the level of spirituality according to various variables and to offer solutions for the results. 360 volunteer parents with children with special needs who were selected by random sampling living in Kütahya Province participated in the study. The research was carried out in relational screening model based on quantitative data. "Personal Information Form", "Spirituality Scale" and "Short Psychological Resilience Scale" (KPSS) were used to collect research data. The analysis of the data obtained as a result of the research was carried out through the SPSS 22 Statistical Package Program. In the study, it was determined that there was a positive and low level ($r = ,214$) significant ($p < .05$) relationship between the psychological resilience and spirituality relationship of families with children with special needs. The variance explained by the variables on each other is 4.5%. According to socio-demographic variables, differences and significant relationships were reached in the levels of spirituality and psychological resilience.

Keywords: Spiritual Counseling and Guidance, Individuals with Special Needs, Parents, Psychological Resilience, Spirituality

Structured Abstract

A special need situation is a situation that occurs against the will of individuals or parents and limits or completely disables the individual to perform the duties and responsibilities expected of him/her due to his/her inadequacy. Individuals with special needs, who have just joined the family, cannot meet the expectations of the parents which may cause mental problems in the parents. Families need many types of support throughout their lives from the moment they learn about their child with special needs. There are many studies on the psychological state of families with children with special needs in the literature. In a sense, these studies aim to increase the psychological resilience of the families in question. From the results of the studies, it is understood that individuals receive various mental health support and benefit from these types of help in order to overcome the problems they have to face and to be mentally strong. One of the important factors that increase psychological resilience is religious values and spiritual system. People with no major problems use spirituality to increase their psychological resilience, so spirituality gains more importance for individuals with special needs and their families. The purpose of this research is to examine the relationship between the psychological resilience of families with special needs and their spirituality levels. In addition, it is to see the psychological resilience and spirituality levels of families with special needs according to socio-demographic variables. With the findings obtained, it is to support families with special needs with suggestions in this area.

This research was structured with a relational survey model based on quantitative data. The study group of the research consists of the parents of the students who benefit from special education schools and inclusive education in the city center of Kütahya in the 2021-2022 academic year. 360 parents who were determined through random

sample selection voluntarily participated in the study. In the research, validity and reliability tested scales were used as data collection tools. The data collected from the participants were analyzed with the SPSS 22.00 package program. The difference between the means of the two groups were compared and the t test was used to determine whether the result was significant or not. One-way analysis of variance (ANOVA) was used to compare more than two groups. In cases where there was a significant difference, the post hoc test was used to see between which two samples the difference was found. The correlation coefficient is used to find and interpret whether there is a relationship between two variables, and if there is, the amount and direction of the relationship. The significance level of this study was accepted as $p < 0.05$. This research was reviewed by the Social and Humanities Scientific Research and Publication Ethics Committee of the Rectorate of Kütahya Dumlupınar University and was approved with the decision no. 3 dated 04.13.2021. In addition, other ethical principles and rules were complied with during the research process.

At the end of the analyses, there is a slightly positive ($r = .214$, $p < .05$) significance between the KPS scores and the spirituality scores of families with children with special needs. The variance explained by the variables on each other is 4.5%. In other words, 4.5% of psychological resilience may be due to spirituality.

As a result of the one-way analysis of variance (ANOVA) performed to determine whether the spirituality and KPS levels of the participants differ according to the parental age variable, the difference between the variables were found to be significant ($P = .018$, $p < .05$). According to the results of the Tukey test, which was carried out to determine the age ranges of the parents where there was a significant difference, it was seen that the averages of the parents in the age group of 46 and above ($\bar{X} = 112,9189$) were significantly higher than the others.

As a result of the one-way analysis of variance (ANOVA) performed to determine whether the spirituality and KPS levels of the participants differ according to the child age variable, it is seen that the difference between the variables is significant ($P = .023$, $p < .05$). According to the results of the Tukey test, which was conducted to determine the source of the significant difference, it was observed that the average spirituality of families with children with special needs in the age group of 19 and over ($\bar{X} = 118,5333$) were significantly higher.

As a result, it was determined from the data of the research that there is a positive and significant relationship between the psychological resilience of families with children with special needs and spirituality. While the special needs situation is a situation that affects mental health in itself, the fact that the children the parents are responsible for taking care of are in special needs brings along other obligations (Karakuş & Kırlioğlu, 2019). This situation can create intense stress in individuals with special needs. When the literature is examined, there is a significant negative relationship between stress and spirituality (Delgado, 2007). The ability to adapt by coping with stressful situations in the lives of families with children with special needs appears as psychological resilience. The person's activation of protective factors in the face of a traumatic event shows his/her psychological resilience (Güloğlu & Kararımak, 2010, s. 77). A growing body of literature suggests that religion and spirituality, as determinants of psychological health, serve as personal resilience factors (Reutter & Bigatti, 2014, s. 56). Some studies abroad also reveal that religious activities, belief or spirituality positively affect psychological health (Francis & Kaldor, 2002; Seidmahmoodi vd., 2011). In the study, the level of spirituality of parents aged 46 and over differs significantly. The reason for the differentiation over 46 years of age may be the differences in religious development periods. Individuals at this age are in a more sensitive developmental stage than others in terms of giving meaning to life and creating goals for the maintenance of life. These results are also consistent with the average spirituality level of parents of children aged 19 and over.

Psychological resilience is an important element in families of children with special needs. In the adaptation process, families of children with special needs benefit from protective factors to protect their psychological resilience. Spirituality is one of the effective ones of these factors. For this reason, it is necessary to develop more theories, methods and materials that will support families spiritually for life and increase opportunities. In these studies, besides the disadvantages, the convenience and advantages of technological developments and digital platforms can be used.

Giriş

Özel gereksinim durumu, bireylerin ya da anne-babaların istekleri dışında meydana gelen ve kişinin yetersizliği sebebiyle kendisinden beklenen görev ve sorumlulukları kısıtlı ya da tamamen gerçekleştirememesi durumudur (Kırcaali İftar, 1998, ss. 1-13). Anne-baba olarak ebeveynler heyecanla geçirdikleri bir dönemde bazı olumsuz sebeplerden dolayı özel gereksinimli bir bireyin aileye katılımı ile karşılaşabilmektedir. Aileye yeni katılan özel gereksinimli birey, anne-babanın beklentilerini karşılayamadığı için ebeveynlerde ruhsal sorunlar oluşturabilmektedir. İlk olarak nasıl davranacaklarını bilemeyen anne-babalar kendilerini ya da birbirlerini suçlayıcı davranışlar sergilemekte, yeni hayatları ile uyum sağlamakta sıkıntılar yaşayabilmektedirler. Süreç içinde aile içi ilişkilerinde ve aile düzeninde değişimler görülmekte, çevrenin özel gereksinimli bireye olumsuz ve garip bakışları ile birlikte birçok sıkıntı beraberinde gelmektedir (Akayıldız & Sarıçam, 2016, s. 1). Bu aileler ile yapılan çeşitli çalışmalarda ebeveynlerin bazı travmalar yaşadıkları, maddi-manevi zorluklara maruz kaldıkları tespit edilmiştir (İçmeli vd., 2008, ss. 21-28). Özel gereksinimli bebeklerinin bilgisini aldıkları dakikadan itibaren ebeveynler yaşam boyu birçok destek türlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu destekler; özel gereksinimli bebeklerinin durumu için bilgilendirilme, yaşayacakları süreç ve gereksinim gelişimi ile ilgili bilgi alma, bunun yanında psikolojik durumları ve tutumları ile ilgili danışmanlık alma şeklinde sıralanabilir. Anne-babalar çeşitli yollar ile kendilerini iyi hissetmeye çalışmakta ve bu şekilde özel gereksinimli çocuklarına da faydalı olmaya çalışmaktadır.

Ülkemizde psikolojik sağlamlık kelimesi yeni oluşmaya başlamış bir kavramdır (Gizir, 2007, s. 114). 2000’li yılların başından itibaren Türkiye’de çalışılan bir alan olan “resilience” kelimesi Türkçe de tanım birliği olmamakla birlikte yılmazlık, psikolojik sağlamlık, kendini toparlama gücü gibi anlamlar içermektedir (Erarslan, 2014, s. 2). Pozitif psikolojinin önemli terimlerinden olan psikolojik sağlamlık bireylerin güçlü yanlarına vurgu yapmaktadır (Altuntaş & Genç, 2018, s. 937). Özel gereksinimli aileler psikolojik olarak dayanıklı durmaya çalışarak hem

kendilerini hem bakmakla yükümlü oldukları özel gereksinimli çocuklarına yardım etmeye çalışmaktadırlar. Psikolojik sağlıklarını korumak için çeşitli ruh sağlığı desteği alma yollarına başvurmaktadırlar.

Literatür incelendiğinde ülkemizde son yıllarda psikolojik sağlıkla ilgili etkili çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Öz & Bahadır Yılmaz, 2009, ss. 84-86). Ayrıca özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin psikolojik sağlığını destekleyen birçok çalışma da ortaya konulmuştur (Ertürk, 2018; Kara, 2019; Peker vd., 2015, ss. 142-150). Özel gereksinimli çocukların aileleri ile yapılan çalışmalar bu ailelerin ruhsal anlamda güçlü olabilmeleri için çeşitli ruh sağlığı desteği aldıklarını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar bir anlamda söz konusu ailelerin psikolojik sağlıklarını artırmayı amaçlamaktadır. Çalışmaların sonuçlarından bireylerin yaşamak zorunda oldukları sıkıntılar ile mücadele etmek için aldıkları yardım çeşitlerinden fayda gördükleri anlaşılmaktadır (Kaner, 2004). Psikolojik sağlığı artıran önemli etkenlerden birisi de dini değerler ve manevi sistemdir. Özellikle hiçbir sıkıntısı olmayan bireyler dâhil psikolojik sağlıklarını artırıcı etkenlerden manevi gücü kullanırken, dezavantajlı birey olarak nitelendirilen özel gereksinimli bireyler ve aileleri için maneviyat daha çok önem kazanmaktadır.

Yaşanılan her zorlukta insan manevi duygularına sığınarak ruhsal anlamda iyi olmaya çalışmaktadır. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de özel gereksinimli çocuğu olan aileler, manevi destek anlamında gerekli yardımı sosyal devlet anlayışı içinde devlet kurumlarından alabilmektedir. Son yıllarda adını sıkça duyduğumuz psikolojik sağlığı da artıran bir etken olarak manevi desteğin önemini giderek artmaktadır. Her anlamda desteğe ihtiyacı olan özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin özellikle psikolojik sağlıklarını artıran maneviyatın önemi, bu ailelerin çocuklarına bütüncül anlamda pozitif yaklaşabilmeleri için değerlidir.

Bu araştırmanın amacı; özel gereksinimli ailelerin psikolojik sağlığı ile maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bunun yanında özel gereksinimli ailelerin psikolojik sağlık ve maneviyat düzeylerinin sosyo-demografik değişkenlere göre durumunu görmektir. Elde edilen bulgular ile özel gereksinimli ailelere bu alanda önerilerle destek sunmaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Özel Gereksinim

Özel gereksinim, bireyin tam olarak potansiyelini sergilemesini sınırlayan veya sıkıntıya sokan zihinsel, fiziksel, duygusal ve çevresel sınırlandırmalar olarak

karşımıza çıkmaktadır (Bahadır, 2010, s. 12). Bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal özelliklerindeki olağan dışı ayrıcalıkları nedeni ile normal hizmetlerden yeterince faydalanamayan bireyler özellikle de çocuklar özel gereksinimli olarak tanımlanmaktadır (Pesen & Demirhan, 2021, s. 142). Özel gereksinimlerin sınıflandırılması ve engellilik, yetersizlik, zedelenme kavramlarının tanımı konusunda belirsizlikler bulunmaktadır (Ataman, 2003, ss. 14-15; Cavkaytar & Diken, 2007, ss. 7-9). Özel gereksinimlilik, engelliliği ve çeşitlerini de içine alan geniş bir kavramdır (Avşaroğlu & Gilik, 2017, s. 1025). Günümüzde özel gereksinim, gelişimsel olarak bir ya da daha fazla gelişimsel farklılığı ya da yetersizliği olan kişiler için kullanılırken (Coşar, 2021, ss. 12-13) geçmişte böyle kimseler için sakat, engelli, özürlü, öğrenme ve gelişim farklılığı olan birey, farklı gelişim gösteren birey vb. ifadeler kullanılmaktaydı (Ataman, 2003, s. 15).

Özel gereksinimin ve engellerin çeşitli boyutlarda olması ve ölçülebilir olmaması sebebiyle tek bir tanım yapılamamaktadır (Ünal, 2018, s. 1463). Tanım yapılırken zedelenme, yetersizlik ve engel halini ifade eden kavramların birbirleriyle ilişkisi de ortaya konarak kapsamlı bir tanım oluşturulabilir (Kula & Sel, 2020, ss. 13-14). Bedenin bir uzvunun olmaması, görememe, işitememe gibi mevcut organların görevini yerine getirememesi tanımlamada ortak unsurlardır (Kula, 2005, s. 58). Literatüre bakıldığında özel gereksinim durumu ile ilgili farklı tanımlamalar vardır. Bu tanımlardan yola çıkarak ortak olan unsurun, özel gereksinimli bireylerin başka birinin desteği ile hayatlarını sürdürmek zorunda kalan, normal hayat şartlarına sahip olamayan bireyler olarak kabul edilmektedir (Yavuz, 2016, s. 4).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), özel gereksinimle ilgili temel kavramların uluslararası sınıflandırması (ICIDH) hakkındaki çalışmasını ilk kez 1980 yılında yayınlamıştır. Sınıflandırılmaları yapılan kavramlarla ilgili tanımlamalar birçok nedenden dolayı eleştirilmiş (de Kleijn-de Vrankrijker, 2003) olsa da, ICIDH dünya çapında kapsamlı araştırmalara ve yayınlara yol açmıştır. Burada özel gereksinim, sağlık deneyimi bağlamında, belirli bir birey için, normal bir rolün (yaş, cinsiyet ve sosyo-kültürel faktörler göz önünde bulundurularak) o birey için yerine getirilmesini sınırlayan veya engelleyen bir bozukluk veya sakatlıktan kaynaklanan bir dezavantaj olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1980, s. 183).

1.2. Psikolojik Sağlamlık

Kişinin yaşadığı sıkıntılar, zorluklar karşısında güçlü olma, direnme, toparlanma ve pozitif olarak uyum sağlamayı (Luthar vd., 2000, s. 573) içeren dinamik süreç psikolojik sağlamlık (dayanıklılık) olarak tanımlanabilir. Bireyin güçlü

ve olumlu taraflarını ön plana çıkaran pozitif psikolojiden yararlanan psikolojik dayanıklılık, İngilizce’de ‘resilience’ kavramı ile ifade edilmektedir. Sözlükte bu kavram, ‘dayanıklı olma kalitesi; talihsizlik veya değişimden kurtulma veya kolayca uyum sağlama yeteneği; hızla iyileşme ve gücü geri kazanma yeteneği’ olarak tanımlanmaktadır (“Webster’s Dictionary”, 1979, s. 1540). Amerikan Psikoloji Derneği ise psikolojik dayanıklılığı, “özellikle zihinsel, duygusal ve davranışsal esneklik ve dış ve iç taleplere uyum yoluyla zor veya zorlu yaşam deneyimlerine başarılı bir şekilde uyum sağlama süreci ve sonucu” olarak açıklamaktadır. Ayrıca insanların olumsuzluklara ne kadar iyi uyum sağladıklarına dair bir dizi faktörün katkıda bulunduğuna işaret edilmektedir. Bunlar arasında öne çıkanlar; (1) bireylerin dünyayı görme ve dünyayla ilişki kurma biçimleri, (2) sosyal imkânların mevcudiyeti ve niteliği ve (3) belirli başa çıkma becerileri olarak sıralanmaktadır. Psikolojik araştırmalar, daha uygun adaptasyon ile ilgili kaynak ve kabiliyetlerin geliştirilebilir ve uygulanabilirliğini vurgulamaktadır (APA, 2015). Psikolojik sağlık, bireylerin önemli yaşam zorlukları veya riskleri karşısında zihinsel sağlıklarını başarılı bir şekilde sürdürme veya yeniden kazanma konusundaki dinamik kapasitesi olarak da tanımlanmaktadır (Min vd., 2013, s. 1470; Rutter, 1987, ss. 316-317).

Araştırmacılar psikolojik sağlamlığı koruyucu faktörleri içsel ve dışsal faktörler olarak iki başlık altında açıklamışlardır (Min vd., 2013, s. 1470). Psikolojik sağlamlığı olan bireylerin içsel faktörler olarak kendilik algısı/benlik saygısı, gelecek algısı, yapısal stil ve sosyal yeterlilik gibi değerlere sahip olduğu ifade edilmiştir. Dışsal koruyucu faktörler ise aile uyumu ve sosyal kaynaklar olarak kişinin çevresi ile oluşturduğu aile, akraba, dost, arkadaş gibi karşılıklı iletişim ve etkileşimi oluşturan dinamik bir yapıdır (Yıldırım & Gürsu, 2021).

Psikolojik sağlamlık, olumlu duygular, kabullenme gibi bilişsel esneklik, aktif başa çıkma tarzı gibi çeşitli faktörler yanında maneviyat ile de yakından ilgilidir (Lo vd., 2010, s. 3084; Southwick vd., 2005, s. 272). Maneviyat ve sağlık ilişkisi hakkında çalışmaları bulunan araştırmacılar, inancın anlam kazandıran, güven telkin eden, kontrol sağlayan ve teselli eden sağaltıcı fonksiyonları üzerinde durmaktadırlar (Ayten & Yıldız, 2016, s. 282). Her ne kadar yapılan araştırmalarda tanımların tam olarak yapılamaması, ölçme araçlarından kaynaklanan sorunlar ve araştırmacıların taraflı tutumları gibi çeşitli nedenlerle (Yapıcı, 2007, s. 47) birbirini reddeden sonuçlar elde edilse de maneviyat düzeyleri yüksek olan bireylerin olumlu bakış açısına sahip ve iyimser tutum içinde olmalarından dolayı sıkıntılı durumdan rahatlıkla çıktıkları söylenebilir (Myers & Diener, 1995, ss. 16-17).

1.3. Maneviyat

Psikolojide din ve maneviyata olan ilgi, William James'e kadar uzanan değerli bir geleneğe sahiptir. Felsefede ise bu ilginin izleri daha da eskilere götürülebilir. Maneviyat ve din sıklıkla birbirinin yerine kullanılır ancak bu iki kavram arasındaki ilişkinin serüveni oldukça uzun ve karmaşıktır (bk. Düzgüner, 2016, ss. 17-24). Bu sebeple maneviyatın anlamını açıklığa kavuşturmak için bu iki kavram arasındaki bazı ayrımlara işaret etmek gerekir. Birbirleriyle yakın ilişkileri ve çok boyutlu olmaları nedeniyle ortak tanımlamaları bulunmamakla birlikte dinin belirli ritüelleri, değerleri, uygulamaları ve Tanrı veya daha yüksek bir güç hakkındaki inançları olan bir kurum gibi organize bir sistemi içerdığı konusunda genel bir kabul bulunmaktadır (Hill vd., 2015, s. 92). Dinlerin tanımlanabilir sınırları, bireylerin bağlı kalacağı somut kuralları bulunmaktadır. Bununla birlikte bazı bireyler maneviyatlarını dini değerler, ritüeller ve inançlar yoluyla ifade edebilirler ancak bu durum bir dine ait olmakla kişinin otomatik olarak manevi de olacağı anlamına gelmemektedir. Bir dine bağlı olmadan da manevi olunabileceği ileri sürülmektedir (Tanyi, 2002, ss. 502-503). Örneğin, bir ateistin veya bir agnostiğin maneviyatı, Tanrı'ya inanmak yerine önemli ilişkilere, kendi seçtiği değerlere ve hedeflere güçlü bir inanç ile bağlı bulunmasıdır. Maneviyatın dinden ayrı bir kavram olduğu değerlendirilmesi 2000'li yıllardan sonra giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Düzgüner, 2013, s. 40).

Maneviyat, din ile ilgili olan veya olmayan, hayatta anlam ve amaç için kişisel bir arayıştır. Maneviyat, bu arayış içinde bireylere kendilerini gerçekleştirmeleri için ilham vererek onları motive eden, hayata anlam katan inançlar, değerler ve uygulamalarla bağlantılı olma durumudur (Gürsu, 2022, s. 15). Bu bağlantı kişiye inanç, umut, barış ve güçlenme getirir. Böylelikle neşe, kendini ve başkalarını bağışlama, zorlukların ve ölümlülüğün farkındalığı ve kabulü, artan fiziksel ve duygusal iyilik hissi ve varoluşun zayıflıklarının ötesine geçme yeteneği kazanılmış ya da güçlendirilmiş olur (Tanyi, 2002, s. 506). Bireyin kişilik oluşumundaki rolü, olumsuz duyguların iyileştirilmesindeki etkisi gibi çeşitli olumlu sebeplerden dolayı maneviyatın yaşam memnuniyetine etkisi genellikle pozitifdir (Göcen, 2013, s. 107).

Maneviyatın bizi diğer canlılardan ayıran insan doğasının bir parçası olduğunu vurgulayan V. Frankl'a göre insanlar, doğası gereği anlam arayan ve anlam yaratan varlıklardır. O insanın hem içinde yaşadığı dünyayı anlama ihtiyacıyla hem de acıların ortasında hayatı yaşamaya değer kılan değerli ve anlamlı bir şey arama özlemiyle motive olduğunu ileri sürmektedir. Frankl'ın modeline göre, çoğu

psikolojik bozukluk, bencilce mutluluk peşinde koşmanın ve yanlış yönlendirilmiş değerlere dayalı başarının bir sonucu olarak, temel manevi anlam ihtiyacımızı karşılayamamaktan kaynaklanır (Wong, 2016, ss. 311-312).

2. Yöntem

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin psikolojik sağlamlığı ile maneviyat düzeyleri ilişkisi incelenen bu araştırma, nicel verilere dayalı ilişkisel tarama modeli ile desenlendirilmiştir.

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni, 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Kütahya il merkezinde bulunan özel eğitim okulları ve kaynaştırma eğitiminden yararlanan öğrencilerin ebeveynleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, bu ebeveynlerden gönüllü 360 ebeveyn tesadüfi olarak yapılan seçimle belirlenmiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veriler, özel gereksinimli çocukların ailelerinin demografik nitelikleri ile ilgili bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, Smith ve arkadaşları (Smith vd., 2008) tarafından geliştirilmiş olan ve Türkçeye uyarlanması Doğan (Doğan, 2015) tarafından yapılmış olan “Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği” ve Şirin (Şirin, 2018) tarafından geliştirilen “Maneviyat Ölçeği” kullanılmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada için ölçekler aracılığı ile veriler SPSS 22.00 paket programına kaydedilmiş ve veriler analiz edilmiştir. İki grup ortalamaları arasındaki fark kıyaslanarak sonucun anlamlı olup olmadığına t testi kullanılarak, İki'den daha çok grup karşılaştırılmalarında ise tek yönlü varyans analizinden (ANOVA) yararlanılmıştır. Anlamlı farkın görüldüğü durumlarda farklılığın hangi iki örneklem arasında bulunduğunu görmek için çoklu karşılaştırma testlerinden (post hoc test) testi kullanılmıştır. İki değişken arasında ilişkinin var olup olmadığını, var ise ilişkinin miktarını ve yönünü bulup yorumlanmasında korelasyon katsayısı kullanılmaktadır. Bu çalışmada anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

2.4. Araştırmanın Etiği

Bu çalışma Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörlüğünün Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından incelenerek

13.04.2021 tarih ve 2021/3 sayılı kararlar uygun görülmüştür. Ayrıca uygulama yapılmadan önce Kütahya Valiliğinin 07.02.2022 tarihli ve E-53490996-44-42893987 sayılı olurları ile Kütahya İl Milli Eğitim Müdürlüğünün 08.02.2021 tarih ve E-53490996-44-42923711 sayılı onayları alınmıştır. Araştırma grubundaki ebeveynler bilgilendirilerek çalışmaya katılımları gönüllülük esasına göre sağlanmıştır. Araştırma sürecinde diğer etik ilke ve kurallara riayet edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu bölümünde ölçme aracı ile toplanan veriler, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırılması amacıyla uygun şekilde analiz edilerek elde edilen bulgular tablolar yardımı ile detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Ayrıca, sosyo-demografik özelliklerine göre özel gereksinimli ailelerin psikolojik sağlamlık ve maneviyat düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına bakılarak edinilen bulgulara ait rakamsal veriler gösterilmiştir.

Tablo 1: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzde Değerleri

Faktör	Değişkenler	Frekans	Yüzdelik
Ebeveyn cinsiyeti	Erkek	103	28,6
	Kadın	257	71,4
Ebeveyn yaşı	18-25	3	,8
	26-35	98	27,2
	36-45	185	51,4
	46 ve üstü	74	20,6
Özel Gereksinimli Çocuğunun Yaşı	0-5	45	12,5
	6-10	124	34,4
	11-18	176	48,9
	19 ve üstü	15	4,2
Çocuğun Özel Gereksinim Türü	Bedensel Yetersizlik	26	7,2
	Otizm Spektrum Bozukluğu	91	25,3
	Görme Yetersizlik	3	,8
	İşitme Yetersizlik	10	2,8
	Zihinsel Yetersizlik	138	38,3
	Dil Konuşma Güçlüğü	9	2,5
	Özel Öğrenme Güçlüğü	1	,3
	Birden Fazla Özel Gereksinim	82	22,8
Ailenin (Anne/Baba) Eğitim Durumu	İlkokul	146	40,6
	Ortaokul	68	18,9
	Lise	86	23,9
	Ön lisans	13	3,6
	Lisans	38	10,6
	Yüksek Lisans ve üstü	7	1,9
Ailenin (Anne/Baba) Gelir Durumu	Okumadım	2	,6
	Asgari Ücretten Az	83	23,1
	Asgari Ücret	160	44,4
	Asgari Ücretten Fazla	117	32,5

Ailenin (Anne/Baba) Mesleği	Serbest Meslek	33	9,2
	İşçi	56	15,6
	Memur	41	11,4
	Özel Sektör	28	7,8
	Çalışmıyor	202	56,1
Toplam		360	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi, özel gereksinimli çocuğu olan aileler cinsiyet değişkenine göre örneklem grubunun 103’ü (%28,6) erkek, 257’si ise (%71,4) kadınlardan oluşmaktadır. Ebeveynlerin yaş değişkenine göre, ebeveyn yaşı 18-25’i 3 kişi (%8), 26-35 yaş arası 98 kişi (%27,2), 36-45 yaş arası 185 kişi (%51,4), 46 yaş ve üstü 74 kişi (%20,6) den oluşmaktadır.

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin çocuk yaşlarına baktığımızda 0-5 yaş arası 45 çocuk (%12,5), 6-10 yaş arası 124 çocuk (%34,4), 11-18 yaş arası 176 çocuk (%48,9), 19 yaş ve üstü yaş arası 15 çocuk (%4,2) olarak görülmektedir. Çocuğun özel gereksinim türü olarak bedensel yetersizlik türünde 26 çocuk (%7,2), otizm spektrum bozukluğu türünde 91 çocuk (%25,3), görme yetersizliği türünde 3 çocuk (%0,8), işitme yetersizliği türünde 10 çocuk (%2,8), zihinsel (Hafif-Orta-Ağır) yetersizliği bulunan 138 çocuk (%38,3), dil konuşma güçlüğü türü olarak 9 çocuk (%2,5), özel öğrenme güçlüğü türünde 1 çocuk (%0,3), birden fazla özel gereksinim türü bulunan 82 çocuk (%22,8) bulunmaktadır.

Ebeveyn eğitim durumuna geçtiğimizde ilkokul mezunu ebeveyn 146 kişi (%40,6), ortaokul mezunu ebeveyn 68 kişi (%18,9), lise mezunu ebeveyn kişi (%23,9), ön lisans mezunu ebeveyn 13 kişi (%3,6), yüksek lisans ve üstü mezunu ebeveyn 7 kişi (%1,9) ve okumadım diyen ebeveyn kişi sayısı 2 (%0,6) olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailelerin gelir durumuna baktığımızda asgari ücretten az 83 kişi (%23,1), asgari ücret 160 kişi (%44,4), asgari ücretten fazla 117 kişi (%32,5) olarak gelire sahiptir.

Ebeveyn mesleği olarak Serbest Meslekte çalışan 33 kişi (%9,2), işçi durumunda olan 56 kişi (%15,6), herhangi bir devlet kadrosunda memur statüsünde olan 41 kişi (%11,4), özel sektörde çalışan 28 kişi (%7,8), çalışmayan ise 202 kişi (%56,1) olarak görülmüştür.

Tablo 2: *Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin KPS Düzeyleri ile Maneviyat Düzeylerinin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları*

Değişkenler	N	Ort.	Ss
KPS	360	19,95	4,37
Maneviyat	360	108,61	13,38

Tablo 2’de görüldüğü gibi özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin KPS ortalaması 19,95, standart sapmasının 4,37; Maneviyat ortalaması 108,61, standart sapmasının puanı ise 13,38’dir. Tablo 2’ye göre, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin KPS düzeyinin ve maneviyat düzeyi puanlarının ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin KPS Düzeyleri ile Maneviyat Düzeylerinin Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayı Sonuçları

Korelasyon		KPS	Maneviyat
KPS	Pearson Korelasyon	1	,214**
	Anlamlılık		,000
	Toplam	360	360
Maneviyat	Pearson Korelasyon	,214**	1
	Anlamlılık	,000	
	Toplam	360	360

sig. (2-tailed)<0,05

Tablo 3 incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin KPS puanları ile maneviyat puanları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r= +,214$, $p<,05$) bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Edinilen sonuca göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin KPS düzeyleri ile maneviyat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin KPS Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	Toplam	Ort.	SS	t	p
Maneviyat	Kadın	257	108,02	12,919	1,32	,185
	Erkek	103	110,09	13,548		
KPS	Kadın	257	20,44	3,610	1,36	,173
	Erkek	103	19,75	4,633		

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere “bağımsız gruplar t-testi” kullanılarak elde edilen sonuçlarda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($t= 1,327$, $t= 1,366$; $p>,05$). Bu sonuçlara göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinde cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır.

Tablo 5: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Maneviyat ve KPS düzeylerinin, Ebeveyn Yaş Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Yaş	Toplam	Ort.	SS	f	p
Maneviyat	18-25	3	107,33	9,237	3,400	,018
	26-35	98	106,82	13,299		
	36-45	185	107,87	13,472		
	46 +	74	112,91	12,721		
KPS	18-25	3	18,66	1,154	1,250	,291
	26-35	98	19,53	4,044		
	36-45	185	19,87	4,454		
	46 +	74	20,75	4,607		

*p<.05

Tablo 5'te görüldüğü gibi özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin ebeveyn yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda maneviyat ile yaş değişkenleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (P= .018, p < .05). Tespit edilen anlamlı farklılığın hangi yaş aralıklarındaki ebeveynler arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre 46 ve üstü ($\bar{X} = 112,9189$) ile 36-45 yaş arası ($\bar{X} = 107,8703$) ve 26-35 yaş arası ($\bar{X} = 106,8265$) ebeveynler karşılaştırıldığında 46 ve üstü yaş grubundaki ebeveynlerin ortalamaların anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Maneviyat ve KPS düzeyleri açısından diğer yaş grupları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Tablo 6: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Maneviyat ve KPS Düzeylerinin, Çocuklarının Yaş Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Çocuk Yaş	Toplam	Ortalama	SS	f	p
Maneviyat	0-5	45	109,51	11,655	3,230	,023
	6-10	124	108,58	12,942		
	11-18	176	107,56	14,146		
	19 +	15	118,53	8,542		
KPS	0-5	45	20,75	4,652	,751	,522
	6-10	124	19,96	4,100		
	11-18	176	19,80	4,571		
	19 +	15	19,13	3,159		

*p<.05

Tablo 6'da görüldüğü gibi özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin çocuk yaş değişkenine göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda,

maneviyat ile çocuk yaşları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($P = .023$, $p < .05$). Bu anlamlı farkın kaynaklarını belirlemek yani hangi çocuk yaş aralığında olduğunu tespit etmek amacıyla Tukey testi yapılmıştır. Elde edilen sonuca göre 19 ve üstü ($\bar{X} = 118,5333$) ile 11-18 yaş arası ($\bar{X} = 107,5682$) ve 6-10 yaş arası ($\bar{X} = 108,5887$) olduğu, çocukların yaşları karşılaştırıldığında 19 ve üstü yaş grubundaki özel gereksinimli çocukların ailelerinin maneviyat ortalamalarının anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Maneviyat ve KPS düzeyleri açısından diğer yaş grupları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Tablo 7: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Maneviyat ve KPS Düzeylerinin, Çocuklarının Yaş Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Özel Gereksinim	N	Ort.	SS	f	p
Maneviyat	Bedensel Yetersizlik	26	103,57	10,052	3,192	,003
	Otizm Spekt. Boz.	91	110,09	14,243		
	Görme Yetersizlik	3	103,33	9,237		
	İşitme Yetersizlik	10	97,10	12,827		
	Zihinsel Yetersizlik	138	107,97	14,431		
	Dil Konuşma Güç.	9	109,44	14,027		
	Özel Öğrenme Güç.	1	80,00	.		
	Birden Fazla Özel Gereksinim	82	111,51 22	9,904		
KPS	Bedensel Yetersizlik	26	19,38	3,858	,505	,831
	Otizm Spekt. Boz	91	20,47	5,095		
	Görme Yetersizlik	3	21,00	1,000		
	İşitme Yetersizlik	10	19,40	3,502		
	Zihinsel Yetersizlik	138	19,76	4,132		
	Dil Konuşma Güç.	9	21,33	3,041		
	Özel Öğrenme Güç.	1	18,00	.		
	Birden Fazla Özel Gereksinim	82	19,76	4,386		

* $p < .05$

Tablo 7’de görüldüğü gibi özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin özel gereksinim türü değişkenine göre farklılaşma gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda maneviyat ile özel gereksinim türleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($P = .003$, $p < .05$). Bulunan anlamlı farklılığın hangi özel gereksinim türleri arasında olduğunu belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinde Tukey testi yapılmış ancak frekansın düzensiz dağılımı sebebiyle farklılığın hangi özel gereksinim türleri arasında olduğu bulunamamıştır. Bu düzensiz dağılımın sebebi örneklem grubundaki bireylerin özel gereksinim türünün zihinsel yetersizlik alanında daha yoğun olmasından kaynaklanmış olabilir.

Tablo 8: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Maneviyat ve KPS Düzeylerinin, Ebeveynlerin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Eğitim Durumu	N	Ort.	SS	f	p
Maneviyat	İlkokul	146	108,38	13,344	1,238	,286
	Ortaokul	68	107,45	14,671		
	Lise	86	107,37	12,531		
	Ön lisans	13	110,84	10,383		
	Lisans	38	112,21	14,443		
	Lisansüstü	7	112,28	7,910		
	Okumadı	2	123,50	4,949		
KPS	İlkokul	146	19,65	4,151	1,319	,248
	Ortaokul	68	19,98	4,094		
	Lise	86	19,81	4,045		
	Ön lisans	13	18,53	6,615		
	Lisans	38	21,55	5,381		
	Lisansüstü	7	21,14	3,716		
	Okumadı	2	21,00	4,242		

*p<.05

Tablo 8’de görüldüğü gibi özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda katılımcıların maneviyat ve KPS ile puanları ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (P= .286, p= 248; p < .05).

Tablo 9: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Maneviyat ve KPS Düzeylerinin, Ebeveynlerin Gelir Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Gelir Durumu	N	Ort.	SS	f	p
Maneviyat	Asg. Ücr. Az	83	107,87	12,471	,381	,683
	Asgari Ücret	160	108,38	13,858		
	Asg. Ücr. Fazla	117	109,46	13,422		
KPS	Asg. Ücr. Az	83	19,69	4,634	1,981	,139
	Asgari Ücret	160	19,60	3,716		
	Asg. Ücr. Fazla	117	20,60	4,937		

*p<.05

Tablo 9’da görüldüğü gibi özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin gelir durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda katılımcıların maneviyat ve KPS puanları ile gelir durumları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (P= ,683, p= ,139; p < .05).

Tablo 10: Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerin Maneviyat ve KPS Düzeylerinin, Ebeveynlerin Meslek Durumu Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Meslek Durumu	N	Ort.	SS	f	p
Maneviyat	Serbest Meslek	33	106,00	14,532	,887	,472
	İşçi	56	109,58	12,539		
	Memur	41	110,85	14,139		
	Özel Sektör	28	106,28	11,469		
	Çalışmıyor	202	108,64	13,519		
KPS	Serbest Meslek	33	20,93	4,968	1,845	,120
	İşçi	56	20,07	2,971		
	Memur	41	21,04	5,513		
	Özel Sektör	28	18,67	2,553		
	Çalışmıyor	202	19,70	4,490		

*p<.05

Tablo 10'da görüldüğü gibi özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin meslek türü değişkenine göre farklılaşmış farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda maneviyat ve KPS ile meslek türü değişkeni arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir (P= ,472, p= ,120; p < .05).

4. Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın amacını meydana getiren özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin psikolojik sağlamlıkları ile maneviyat ilişkisi çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin psikolojik sağlamlığı ile maneviyat arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Ayten & Yıldız, 2016; Göcen, 2013; Lo vd., 2010; Southwick vd., 2005). Özel gereksinim durumu başlı başına ruh sağlığını etkileyen bir durum iken anne babanın bakmakla yükümlü oldukları çocuklarının özel gereksinim durumu içinde olması başka yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir (Karakuş & Kırılıoğlu, 2019). Bu durum özel gereksinimli bireylerde yoğun stres oluşturabilmektedir. Literatür incelendiğinde stres ile maneviyat ilişkisi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Delgado, 2007). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin hayatlarında görülen, stres oluşturan durumlarla baş ederek uyum sağlama becerisi psikolojik sağlamlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin travmatik bir olay karşısında koruyucu faktörlerini devreye sokması psikolojik sağlamlığını göstermektedir (Güloğlu & Kararımak, 2010, s. 77). Giderek artan bir literatür psikolojik sağlamlığın belirleyicileri olarak din ve maneviyatın kişisel dayanıklılık

faktörleri olarak hizmet ettiğini öne sürmektedir (Reutter & Bigatti, 2014, s. 56). Yurt dışındaki bazı araştırmalar da dini faaliyetlerin, inancın ya da maneviyatın psikolojik sağlığı olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır (Francis & Kaldor, 2002; Seidmahmoodi vd., 2011). Sağlık ve maneviyat ilişkisini ele alan çalışmalar ve önde gelen psikologların açıklamaları birlikte değerlendirildiğinde, maneviyatın insanların fiziksel ve ruhsal sağlığını olumlu etkilediği anlaşılmaktadır (Horozcu, 2010, s. 236).

Bu çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Buradan ebeveynlerin cinsiyetlerinin ebeveynlik duyguları ile çocuklarına yaklaştıkları, cinsiyet fark etmeksizin ebeveyn olarak destek olmaya ve çocukları ile ilgilenmeye çalıştıkları düşünülebilir.

Çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin ebeveyn yaş değişkeni açısından farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında maneviyat ile yaşlar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. 46 ve üstü yaş arası ebeveynlerin maneviyat düzeyi anlamlı bir şekilde yüksek iken diğer yaş aralıklarında farklılaşma görülmemektedir. 46 yaş ve üstü farklılaşma olmasının sebebi, dini gelişim dönemlerine ait farklılıklar olabilir. Bu yaşlardaki bireyler yaşamın idamesi için hayata anlam yükleme ve amaç oluşturma noktasında diğerlerine göre daha duyarlı bir gelişim evresindedir.

Çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin çocuk yaş değişkeni açısından farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında maneviyat ile çocuk yaşları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. 19 ve üstü yaş grubundaki çocukların ebeveynlerinin maneviyat ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüş ancak diğer yaş grupları arasında maneviyat ve KPS ortalamaları bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Buradan 19 yaş ve üstü çocukların ebeveynlerinin yaş ortalaması 46 yaş ve üstü olabileceği düşünülerek, ebeveyn yaş ortalamasında bakılan maneviyat düzeyi ortalaması ile tutarlılık gösterdiği sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca 46 yaş üstü farklılaşma, yetişkinlik dönemi gelişim özellikleri açısından bu sürecin olgunluk özelliği ile de ilişkili olabilir (Dursun, 2019).

Çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin maneviyat ve KPS düzeylerinin özel gereksinim türü değişkeni açısından farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında maneviyat ile özel gereksinim türleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Ancak örneklem grubunda zihinsel yetersizlik özel gereksinim

alanının yoğun olmasından dolayı hangi özel gereksinim türü bulunan ebeveynlerin maneviyat ile psikolojik sağlamlık düzeyi arasında farka bakılamamıştır.

Öneriler

Özel gereksinimli çocukların ailelerinde psikolojik sağlamlık önemli bir unsurdur. Zorlu bir yaşam olayı olan özel gereksinim durumu bu çocukların ebeveynleri için bir ömür devam edebilmekte ve ailelerin bu duruma uyum sağlayarak hayatlarını idame ettirmeleri gerekmektedir. Uyum sağlama sürecinde özel gereksinimli çocukların aileleri psikolojik sağlamlıklarını korumak adına koruyucu faktörlerden yararlanmaktadır. Koruyucu faktörlerden bir tanesi olan maneviyat değişkeni ile psikolojik sağlamlık arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu süreçte ebeveynler devam eden sorumluluklarının yanında özel gereksinimli çocukları ile de sürekli ilgilenmek durumunda oldukları için kendilerine gerekli manevi çalışmalara zaman bulamayabilmektedir. Özellikle özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin manevi yönlerinin desteklenmesi bu araştırma sonuçlarına göre önemlidir. Bu sebeple aileleri manevi yönden destekleyecek yöntem ve materyallerin geliştirilmesi için çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalarda dezavantajları yanında teknolojik gelişim ve dijital platformların sağladığı kolaylık ve fırsatlardan yararlanılabilir.

Kaynakça

- Akayıldız, K., & Sarıçam, H. (2016). *Özel Çocuğa Sahip Ebeveynlerin İyilik Hali ve Kendini Toparlama Gücü Düzeylerinin İncelenmesi*. 18. <https://doi.org/DOI:10.13140/RG.2.1.3087.0649>
- Altuntaş, S., & Genç, H. (2018). Mutluluğun Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlamlık: Öğretmen Örnekleminin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(4), 936-948. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2018046021>
- Ataman, A. (2003). Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim. İçinde A. Ataman (Ed.), *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* (ss. 9-31). Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Avşaroğlu, S., & Gilik, A. (2017). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Kaygı Durumlarına Göre Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 16(3), 1022-1035. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2017.330239>
- Ayten, A., & Yıldız, R. (2016). Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dini Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 16(1), 281-308.

- Bahadır, A. (2010). Psiko-Sosyal Bir Sorun Olarak Engelliliği Anlamlandırılmada Dinî Referanslar ve Pratik Yansımaları. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 9-25. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3344158>
- Cavkaytar, A., & Diken, İ. H. (2007). *Özel Eğitime Giriş* (3. bs). Kök Yayıncılık.
- Coşar, M. (2021). *Özel Gereksinimli Bireylerde Din Eğitimi* [Yüksek Lisans Tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- de Kleijn-de Vrankrijker, M. W. (2003). The long way from the International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps (ICIDH) to the International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). *Disability and Rehabilitation*, 25(11-12), 561-564. <https://doi.org/10.1080/09638280110110879>
- Delgado, C. (2007). Sense of Coherence, Spirituality, Stress and Quality of Life in Chronic Illness. *Journal of Nursing Scholarship*, 39(3), 229-234. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2007.00173.x>
- Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.
- Dursun, N. (2019). *Evli ve Bekâr Bireylerin Yaşamın Anlamı Maneviyat Düzeyleri ve Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Düzgüner, S. (2013). *Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla İlişkisi (Kan Bağışi Örneğinde Türkiye Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma)* [Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Düzgüner, S. (2016). Nerden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kültürlerarası Bir Analiz. İçinde A. Ayten, M. Koç, & N. Tınaz (Ed.), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (1. bs, C. 1, ss. 17-44). Dem Yayınları.
- Erarslan, Ö. (2014). *Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik Sağlık İle Depresif Belirtiler ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişkide Benlik Saygısı, Pozitif Dünya Görüşü ve Umudun Aracı Rolünün İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertürk, Y. (2018). *Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Annelerin İlgili Değişkenler Açısından Sosyal Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılması* [Yüksek Lisans Tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Francis, L. J., & Kaldor, P. (2002). The Relationship Between Psychological Well-Being and Christian Faith and Practice in an Australian Population Sample. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 41(1), 179-184. <https://doi.org/10.1111/1468-5906.00109>
- Genç, H., & Altuntaş, S. (2018). Mutluluğun Yordayıcısı Olarak Psikolojik Sağlık: Öğretmen Örnekleminin İncelenmesi. *Hacettepe University Journal of Education*, 1-15. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2018046021>
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Göcen, G. (2013). Pozitif Psikoloji Düzleminde Psikolojik İyi Olma ve Dini Yönelim İlişkisi: Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(13), 97-130.

- Güloğlu, B., & Kararımak, Ö. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlık. *Ege Eğitim Dergisi*, 11(2), 73-88.
- Gürsu, O. (2022). *Manevi Danışmanlar İçin Kılavuz Danışma İlke, Beceri ve Teknikleri*. Çamlıca Yayınları.
- Hill, P. C., Pargament, K., Hood, R. W., McCullough, M. E., Swyers, J. P., Larson, D. B., & Zinnbauer, B. J. (2015). Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları (N. Kimter, Çev.). *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 85-118.
- Horozcu, Ü. (2010). Tecrübi Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki. *Milel ve Nihal*, 7(1), 209-240.
- İçmeli, C., Ataoğlu, A., Canan, F., & Özçetin, A. (2008). Zihinsel Özürlü Çocukları Olan Ebeveynler İle Sağlıklı Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Karşılaştırılması. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*, 10(3), 21-28.
- Kaner, S. (2004). *Engelli Çocukları Olan Anababaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi* (Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) Raporu Sy 2001-0901-007; s. 88). Ankara Üniversitesi Rektörlüğü.
- Kara, A. (2019). *Zihinsel Özel Gereksinimi Olan Çocuk Annelerinde Psikolojik Sağlamlık ve Baba Katılımı İlişki* [Yüksek Lisans Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Karakuş, Ö., & Kırılıoğlu, M. (2019). Engelli Bir Çocuğa Sahip Olmanın Getirdiği Yaşam Deneyimleri: Anneler Üzerinden Nitel Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 96-112.
- Kırcaali İftar, G. (1998). Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitim. İçinde S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim* (ss. 1-13). T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kula, M. N. (2005). *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*. Dem Yayınları.
- Kula, M. N., & Sel, S. (2020). *Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Lo, C., Zimmermann, C., Rydall, A., Walsh, A., Jones, J., Moore, M., Shepherd, F., Gagliese, L., & Rodin, G. (2010). Longitudinal Study of Depressive Symptoms in Patients with Metastatic Gastrointestinal and Lung Cancer. *Journal of Clinical Oncology: Official Journal of the American Society of Clinical Oncology*, 28(18), 3084-3089. <https://doi.org/10.1200/JCO.2009.26.9712>
- Luthar, S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). Research on Resilience: Response to Commentaries. *Child Development*, 71(3), 573-575. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00168>
- Min, J.-A., Yoon, S., Lee, C. U., Chae, J.-H., Lee, C., Song, K., & Kim, T.-S. (2013). Psychological resilience contributes to low emotional distress in cancer patients. *Supportive Care in Cancer: Official Journal of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer*, 21(9), 2469-2476. <https://doi.org/10.1007/s00520-013-1807-6>
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy? *Psychological Science*, 6(1), 10-19. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1995.tb00298.x>
- Öz, F., & Bahadır Yılmaz, E. (2009). Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 16(3), 82-89.

- Peker, A., Eroğlu, Y., & Özcan, N. (2015). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anneler ile Tipik Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Annelerin Psikolojik Sağlamlık, İyilik Hali ve Mutluluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 142-150. <https://doi.org/10.19126/suje.31984>
- Pesen, A., & Demirhan, M. (2021). Öğretmenlerin Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 141-158. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.652806>
- Resilience. (1979). İçinde *Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language* (Second, s. 1540). Simon & Schuster.
- Resilience. (2015). İçinde G. R. VandenBos (Ed.), *APA Dictionary of Psychology* (2'nd ed.). American Psychological Association. <https://dictionary.apa.org/resilience>
- Reutter, K. K., & Bigatti, S. M. (2014). Religiosity and Spirituality as Resiliency Resources: Moderation, Mediation, or Moderated Mediation? *Journal for the Scientific Study of Religion*, 53(1), 56-72. <https://doi.org/10.1111/jssr.12081>
- Rutter, M. (1987). Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3), 316-331. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>
- Seidm Mahmoodi, J., Rahimi, C., & Mohamadi, N. (2011). Resiliency and Religious Orientation: Factors Contributing to Posttraumatic Growth in Iranian Subjects. *Iranian Journal of Psychiatry*, 6(4), 145-150.
- Smith, B., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Bernard, J. (2008). The Brief Resilience Scale: Assessing the Ability to Bounce Back. *International journal of behavioral medicine*, 15, 194-200. <https://doi.org/10.1080/10705500802222972>
- Southwick, S. M., Vythilingam, M., & Charney, D. S. (2005). The psychobiology of depression and resilience to stress: Implications for prevention and treatment. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1, 255-291. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.143948>
- Şirin, T. (2018). Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Turkish Studies*, 13(18), 1283-1309. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13996>
- Tanyi, R. A. (2002). Towards Clarification of the Meaning of Spirituality. *Journal of Advanced Nursing*, 39(5), 500-509. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2002.02315.x>
- Ünal, V. (2018). Engellilerin Engelliliğe Bakışı ve Dine Yaklaşımları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(3), 1457-1482. <https://doi.org/10.18505/cuid.440470>
- WHO. (1980). *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps: A manual of classification relating to the consequences of disease*. World Health Organization.
- Wong, P. (2016). Meaning-Seeking, Self-Transcendence, and Well-being. İçinde *Logotherapy and Existential Analysis: Proceedings of the Viktor Frankl Institute* (ss. 311-322). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-29424-7_27
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Karahan Yayınları.

Yavuz, F. (2016). *Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Karşılaştıkları Sosyal Dışlanma Sorunları Üzerine Bir Araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, S., & Gürsu, O. (2021). Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi. *Turkish Academic Research Review*, 6(1), 27-54. <https://doi.org/10.30622/tarr.865014>

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author %50
2. Yazar/Second author %50

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir. (No potential conflict of interest was reported by the authors).

